

СТУДИЈЕ И ГЛЕДИШТА

Свети Марко Ефески

О ВАСКРСЕЊУ

У старих Грка — незнабожаца сматрало се да учење о васкрсењу не заслужује да се на њ потроши ни једна једина реч. А како и могаше бити друкчије кад већина међу њима држаху да душа после разрешења од тела и не постоји више? Јевреји бежаху малтене истога мишљења. Додуше, једна њихова верска странка, такозвани фарисеји, у много чему превазилажаше остале своје саплеменике, па тако ови фарисеји очекиваху и васкрсење: истини за вољу, нису га очекивали чисто у правом смислу, но ипак — очекивали су га. Нама пак, који се по Христу хришћанима називамо, сам Господ и Бог наш Исус Христос, дошавши на земљу, поживевши међу нама и поставши оним што смо ми, учинио је поузданим наше веровање да ће нам тела после овога видљивог распадања и труљења васкрснути. То је учинио Својим речима, делима и страдањима; јер, с једне стране, многе је људе подигао из мртвих било Сам било преко ученика Својих, и то неке који већ беху иструлели, премда сви поново дочекаше суђени час, те сад чекају свеопште поновно рођење, а с друге стране, Сам је постао прворођени из мртвих, будући Једини Који васкрсе нетрулежан и већ се више не боји смрти. Исто ће се једнога дана десити и с нашим телима кад их поново добијемо по благодати Његовој. Јер, вели Он, ко верују у Мене, ја ћу га васкрснути у последњи дан (ср. Јов. 6, 40; 6, 54). Кад би многима била довољна једноставна и простосрдачна вера у смисао овога догмата, не би било потребе да ми сада трошимо речи. Али нажалост, неки су се збиља избезумили, кад могу овамо исповедати главом Онога Ко се показао васкрслим из мртвих, а онамо повлачити своју реч кад се ради о њима самима и о њихову васкрсењу. А будући да, поводећи се за људским помислима, тврде како је немогуће, па тобоже и бесмислено, а усто и сасвим непотребно, да васкрсне иструлело и распаднуто тело, хајде да и ми покушамо на основу људскога размишљања да по могућству кажемо и предочимо понешто у вези с тим питањем! Доиста, било би то страшно бесмислено кад би они, полазећи са своје исходишне тачке и од својих чулних опажаја, стали извртати смисао божанских речи. Ми пак стидели бисмо се да тражимо савезништво Речи Божје ради убеђивања оних којима је та Реч поверена, но ипак ћемо на крају потврдити све што ћемо рећи и Светим писмом. Дакле, сад је пред нама овакав задатак: показати

онима који мисле да поуздано знају и увиђају непотребност тела да Бог не изговара залудне и неприличне речи.

Да је Бог несложен по природи Својој и да је изнад сваке сложености, то је општи и општепризнат појам; то важи поготову кад се Он уопреди с нашом људском једноставношћу. И уопште, све што бисмо могли замислити и претпоставити показало би се као сложено у поређењу с Њим. Бог је превасходно и у правом смислу речи просто Биће, Он је блажена природа. Све пак што је Он створио због свога одстојања од Њега подложно је сложености и лишено једноставности. Смањивање њихове једноставности долази отуда што имају неку материју као подлогу свом облику, и она се код нас људи и код бића нижих од нас, неразумних и без душе, назива телом, док се код анђела, који и јесу и зову се бестелесни, не назива ништа телом, мада се и код њих ипак да запазити материјално разликовање, на основу којег чисто у замисли разликујемо њихов субјекат од форме која као да се примећује уз њега. Замишљамо наиме и једно и друго својство које припада њиховом блаженом бићу, јер су и ограничени, и час запремају једно час друго место, зависно од тога куда су послани на службу, као што рече велики Павле (Јевр. 1, 8). Једино је Бог потпуно несложен и невештаствен; једино се око Њега не да замислити никаква нити сложеност нити раздеоба. Ово сведоче многи од светих, између осталих и богослов из Дамаска у својим богословским поглављима.¹ Ми људи, међутим, граница смо између духовне и чулне твари и наше се биће састоји из душе и тела. Душа се од тела одваја приликом раставе на смртноме часу, али је потребно да се растављено поново споји и сједини да би се испунила тражена целина, да би наведена аналогија о души и телу остала важећа за увек. Дакле, по природи и превасходно једино Бога замишљамо несложеним; одмах за њим долазе анђели. Они су у односу према нама несложени и нетварни, не подлежу распадању као ми већ остају за свагда онакви какви су по своме суштеству, имају неизменљивост мишљења (а примили су је, како се некима чини, накнадно, после пада онога ко спочетка беше Светлоносац)²; у односу према Богу, међутим, нити су несложени нити нематеријални. Према томе, и ми људи треба да останемо онакви какви смо створени, тј. душа и тело, уколико је неминовно да све што је створено буде и сложено. Каквог има смисла, реци ми, да анђели, односно сви горњи чиновни, остану такви каквима посташе, без и најмањег уштрба по своју суштину, будући створена и сложена бића свиколици, а да се људи, спочетка створени као сложена бића, доцније покажу као простији и од анђела, ако се узме да ће им се тела распасти једном за свагда и да им се душе више никад ни до века неће спојити са својим телима? Мени се чини да и сама чињеница да је Бог саздао тело пре него душу има, може бити, и други какав смисао, тајанственији и дубљи, познат једино онима што се потрудише да истражују дубине Духа. Ево једног објашњења на брзу руку, а у част тела: Бог је стога најпре саздао тело да, приликом разрешења душе од тела као од нечег што је нижег реда и ниже вредности, не би изгледало као да ће се оно сасвим распасти и претворити у небиће. А да је стварно тако, сведок нам је Свето писмо, које на једном

¹ De fide orth. I, 2. Mg. P.g.t. 94, col. 792; 3 — col. 796; 4 — col. 797; 8 — col. 808,813;9 — col. 833; 13 — col. 852; II, 12 — col. 920.

² Еосфорос, Луцифер, Деница, Зорњача. — Прим. прев.

месту каже: „И сазда Бог човека“, а на другом, говорећи о души: „Створи Бог човека“.³ Гле какво почасно ословљавање и исте речи и за душу и за тело! Човек је онај кога Бог саздаје и човек је онај кога Бог ствара . . . Тиме као да хоће да се каже: нити душа сама за се, нити тело само за се, већ и једно и друго заједно достојно је назива „човек“. Како ће тај човек, — човек, велим, од душе и тела, испочетка створен за бесмртност, потом кажњен смрћу због преступа, онда по благодати опет васпостављен у првобитно достојанство, — како ће он, питам, одбацити тело са којим је заједно добио у део бесмртност? У том случају, то ће пре бити неки нечовек него човек. Ако ли се коме чини неумесним рећи за душу да се односи према телу као форма према материји (јер, по онима којима се тако чини и који тако мисле, не можемо претпоставити форме одвојене од материје), одговоримо: тачно је да су форме по својој природи неразлучне од својих субјеката, и могу се од њих раздвојити само у људском разуму, али зато с друге стране, по сили Бога Који их је и из небића саздао, итекако се могу раздвојити и у стварности. Ево пример: светлост, која је форма Сунца, створена сама за себе, испрва смо познали пре но што је Сунце постало, и поверовали смо да ће доцније бити одвојена од свог огњевитог суштаства и додељена блаженима за обиталиште. Шта онда има чудновато у томе да претпоставимо да је и душа испочетка створена заједно са својим субјектом, односећи се према њему као форма, као, ето, светлост према Сунцу? Иако после онога првога пада у грех изгледа некако многострука због своје тежње к телу, она ће се ипак након раздеобе од тела касније поново сјединити с њиме, претходно поставши једнообразна, и обући ће се у прикладно за њу тело. То је баш оно, мислим, што се јелинским мудрацима измакло из вида, и што је довело до онога незнања, и мрака, и заблуде, у њиховим речима о души. Гледајући на опште законе и трагајући у свему за оним што је по природи, а не знајући Бога, једни од њих нипошто и не признаваху да душа мора бити разлучена од тела већ говораху да се она заједно са смрћу тела разлаже у небиће. То беху они који су заступали неодвојивост и осталих форми. Други пак, држећи за могуће да душа и тело постоје одељено и свако за се, допуштали су и бесмртност душе, али су говорили и то да су све душе једнаке, и оне бесловесних бића и оне разумних бића. Ми се, међутим, у погледу неразумне душе задовољавамо речима Светога писма да душа сваке животиње јесте крв њезина. Тиме хоће да се каже да у свакој животињи постоји урођена сила која је покреће. Та се сила у Писму назива крвљу, може бити зато што крв преовлађује у течности животињског тела и што је на неки начин распрострањена по читавом телу. То је животињска душа, тако да чим стане покретач, престаје и покрет, и не преостаје више ништа сем мртвога тела. Дотле словесна и умна душа, створена по слици Божјој, и кад је одвојена од своје материје, тј. од тела, ипак и даље постоји; и кад се разрешила од онога са чиме је била спојена, битише, и одлази на своју страну, и заузима себи одговарајуће боравиште. Тако исто и тело, распавши се на своје састојке, чека одговарајућа времена када ће се поново спојити са душом. Али и сада, веле, душа живи сама за се, и нема никакве потребе за телом; шта дакле смета да тако буде и у будућности? Чему јој треба такво бреме и такав терет кад већ требаше да постане лакша и од саме се-

³ Пост. 2, 15. Ср. 2, 7 и 1, 27.

бе, и прикладна за то будуће стање ствари, тим пре што ће нестати материја којима би посвећивала, преко тела, своје енергије?

На тврдњу да тело неће бити потребно одговоримо на следећи начин: не бисмо се потпуно сложили да је душа сада лакша и ослобођена телеснога терета. Смрћу је додуше разрешена од тела и опростила се страсти које преко њега делују, али од свога природног односа према телу ни најмање се није отргла. Чак и одлетевши к свом обиталишту, она упира поглед на тело; нека се оно распало на саставне делове, односно на стихије или елементе, и нека се шта му драго десило с њиме, ипак га нека тајанствена међусобна веза спаја са душом, односно, можемо рећи, спаја душу са блиским јој телом и његовим растављеним елементима, из којих ће се оно поново саставити да би га она обукла. И као што ће семе, посејано у земљу, — да се послужимо и ми примером што га наводи божанствени Павле, — донети род у своје време, али у међувремену изникла стабљика или трава постаје спојница између иструлелог семена и зрна које ће касније сазрети и обликовати се, те се на тај начин, док не дође време зрну, одржава као нека веза између једнога и другога, докле се напослетку не обнови иструлело семе и поново се не покаже, сјајније но што беше на почетку. Наведеном примеру међусобне везе одговара по смислу и веза душе са телом. Једно се само мора имати у виду: тамо, наиме, у првом случају, постоје чулне меће, постоји полазиште природног тока ствари и постоји циљ ка којем природа хита кроз сва средња стања, и све је то, дабоме, чулне, материјалне природе: корење, стабљика с травом око себе, класје, кора — а у свему томе ствара се мало — помало зрно. Дотле овамо, у другом случају, где је реч о души и телу, једна страна залази у натчулни свет; и душа, битишући и одвојена, сама за себе, обући ће се у своје време у ново тело, али у међувремену постоји међу њима веза, наравно натчулна и духовна. Ми мислимо да је душа по смрти потпуно ослобођена од тела јер не видимо ни њу, ни њену везу с телом, а кроз кратко време ни само тело, које се разлаже на састојке; међутим, она се опет враћа у своје, и на неки начин се повезује с телом, иако битише сама по себи и за себе. Да је тако, сведоче нам душе светих које и после кончине често посећују своје мошти, своја тела, и врше преко њих многе дивљења достојне ствари. Ето, и магнет тајанственом силом природе привлачи гвожђе, а то су наизглед међусобно тако разнородни елементи. Однос је међу њима невидљив, па ипак се, благодарем њему, крајности спадају и зближавају једна с другом. Ако је све то тако као што јесте, шта онда има неумесно у претпоставци да и душа, мада битише сама за се, на неки начин вуче за собом тело и зближава га себи докле год га не облагороди, продухови, очисти, удеси према себи и покаже прикладним за облачење у њега? И збиља, колико се може видети, кад се душа након првога греха и преступа беше тешње повезала са телом, у самој ствари се још већма отуђила од њега. Јер тело је услед греха постало дебело, земљано, подвргнуто небројеним страстима, а душа, принуђена да га са собом носи и подноси, посрће и губи своје достојанство, па и сама почиње дебљати, и мути јој се духовни вид. И што му више бриге посвећује, то више га отуђује од његова правога достојанства и вредности. А кад се, опет, умно отргне од њега и стане гледати своје ствари, односно бавати се оним што мудраци дефинисаше као созерцање смрти, ти-

ме одмах и тело чини нежнијим, духовнијим, и ослобођа га од страсти. То важи, разуме се, када душа не испуњава разне жеље телесне већ промишља само о потребној исхрани и покривалима тела; у противном, опет потпада под власт страсти и смањује се духовна величина њена. А када дође смрт, душа, ослободивши се природних окова, постаје слободна и снажнија за узлет одавде, а тело постаје лакше и вољније да је следи. Више нема чега да се плаши, више нема према чему да буде сластољубиво, па да се може разуларити и строглавити у пропаст; више се не може ни одржавати склопљеним и стројним због одласка душе, те се распада и разлаже на саставне делове, растура се по материји и као да се распрштава његова дебљина, али се духовно шири, постаје чисто као што беху првобитна проста тела и почиње стицати још ближи и сроднији однос како према самом себи тако и према души са којом се једанпут беше сјединило. А када дође време, поново ће се обликовати као после неког сазревања (да се послужимо већ једанпут наведеном сликом жита), и опет ће се сјединити с душом, и биће сјајније и прозирније, као што и треба да буде, да буде без мане човек који ће се тада саздати по Богу, да не остане лишен своје друге половине, већ да буде оно што јесте и чиме се назива — човек. Гле, и сама твар, односно првобитна тела (јер ће нестати сложености), измениће се, и прећи ће из трулежности у нетрулежност, и биће у складу са тадашњим начином живота. А чему би све то било потребно да тела опет не устају? Ново небо и нова земља изискују, по Писму, и нова тела; јер небо и земља су због тела и били саздани у почетку. Али, казаће неки, ради чега ће нам икад по васкрсењу затребати удови и делови тела? И зар не би било бесмислено да се споји, склопи и образује оно што ничему не би служило? На ово ћемо одговорити овако: кад бисмо ми људи стварно видели да све што постоји у творевини Божјој служи нама на неку корист (а чули смо да је Бог за нас створио свет), онда бисмо може бити, имали ваљан разлог да се уплашимо за удове тела по васкрсењу да ће се показати непотребни и противни здравом разуму. Већ сада, међутим, знамо да су многе створене ствари по свом сопственом значају и с обзиром на употпуњење свега у целину добре и корисне, док у односу према нама људима, па и према чему другом, користе мало или нимало, сем што подстичу на хвалоспев и дивљење према Богу Творцу. Према томе, и удови тела људскога тада, по васкрсењу, биће добри, па ако и не буду служили ничем. Гле, ти се дивиш лепоти Сунца, а кад видиш лепа тела, у теби се буди љубавно осећање. Помисли само да ће се тада, о васкрсењу, стећи заједно у телима и једно и друго — и сунчана сјајност и складност и сразмерност удова, чиме се и одређује лепота; па зар да се томе не дивиш и не радујеш, и зар да не славиш Творца? Али ако се нећеш служити устима да се храниш, и ако не будеш покретао руке да пренесиш потребне ствари, и не буду ли ти ноге служиле за ходање, ти мислиш да би у том случају тешко поверовао у васкрсење тела, јер би, велиш, људи носили излишан терет? Али кад би се ти, реци ми, већма дивио сјају Сунца: да ли посматрајући га као лоптасто кружно тело или посматрајући њиме обасјане људске удове и тако лепо обликовану творевину Божју? Та и Давид због овога потоњег пева хвалопојке Сунцу и упоређује га са младожењом и са дивом (Гигантом), упоређује га, могло би се казати, са људима који по лепоти и снази

надмашују све остале (Пс. 18, 6). Па и само по себи наше људско тело и лепота његова многима беше повод за славословље Бога. А тада, кад се изврши потпуно одвајање лепога и кад буду одстрањене безумне страсти, неће бити никога ко се не би дивио Творцу због лепоте свега што види. Ако су они који о свему и свачему важно зборе на основу својих домишљања орни да и поводом ове наше тврдње противрече и тврде противно, одвратићемо им да ни дејства људских чула неће бити баш тако скроз — наскроз у дангуби и беспослици по васкрсењу. Они ће нам, наиме, служити да разазнајемо како сами себе тако и божанску красоту, и то ће нам бити наместо сваке хране: „Бићу сит од виђења славе Твоје” (Пс. 16, 15). Ушима ћемо разабирати божански глас и радост, као што је речено: „Даћеш ми да чујем радост и весеље” (Пс. 50, 10). Уста ће окусити и видети да је благ Господ (Пс. 33, 9). Штавише, у то време ћемо омирисати и духовно миро које се за нас испразнило. А ако и за језик захтеваш да ради свој посао, чуј: „Глас оних који празнују и глас радости чује се у колибама праведничким” (Пс. 41, 51; пс. 117, 15). И додирнућемо (ср. Дел. ап. 17, 21; I Јов. 1, 1) оваплоћену Реч заједно с љубопитним оним учеником, и видећемо ожиљке од рана, сведочанства оваплоћења и страдања. А стомак и што је у њему постаће сместилиште и прималиште хране духовне, од речи Божје. Јер кад читаво тело постане духовно, по божанственом апостолу (I Кор. 15, 44), елем, онда ће и сви уди његови бити духовни и служиће за духовна дејства. Према томе, добро ће бити тело, и лепо ће бити, и прикладно за нови начин живота, и ни најмање неће бити некорисно. Ето, то смо имали да кажемо на основу разума.

Ако ли пак треба да дометнемо и оно што вели вера, казаћемо: свима је знано да је један и исти Саздатељ и Промислитељ свих бића, да је Промисао двострук и да увек и кроза све служи нама људима, да је васцели свет училиште врлине и богопоштовања за здраво мислеће људе, али и задовољство телу, да душа има пристрашће спрам тела, као и да једно с другим деле страдања. Ко онда, знајући за све то, не би казао да ће душа и тело и у будућности бити заједно и да ће се заједно наслађивати уздарјем за све почињено у животу? Јер није улудо и узаман постао ни овај видљиви свет (који постоји, како је речено, на општу корист), нити би постојало толико промишљање о оба његова дела кад не би требало да васцели свет, измењен набоље, остане заувек, и кад не би јамачно требало да душа и тело обитавају у том измењеном свету и да уживају у њему. Али, постоји сврх тога и реч да ће се разделити надвоје суштаство огња. Светлост ће бити додељена праведницима, а оно што жеже грешницима да би осећали суровији бол, као што и рече Давид: „Глас Господа који расеца пламен огњени” (Пс. 28, 7). А како би се то могло збити кад не би постојала тела која ће тај огањ захватити, а која су исто тако безсветлосна и мрачна, чиме се једино и разликују од светих тела? Ја мислим да не само на основу вере и исправних разлога него и потпуно логички нужно може да се докаже учење о васкрсењу оних који не верују само у оно што виде и што се може рукама опипати већ хоће и да се убеде помоћу разума. Ако ли приповедају нешто и из Светог писма, оставићу по страни Спаситељеве речи о васкрсењу, иначе многобројне и јасне, па нека наступи велики Павле који вели да неверовање у васкрсење представља уништење читаве тајне хриш-

ћанске и гажење вере. „Јер ако мртви не устају, вели, ни Христос не уста . . . А ако Христос не уста, узалуд дакле проповедање наше, а узалуд и вера наша” (I Кор. 15, 14—17). Нека наступе и седморица младића ефеских, који усташе из мртвих много година после своје смрти, кад је настало истраживање баш по овом питању. А за отмицу Илије у огњу и за премештај Енохов одавде ко не зна да су то симболи васкрсења? Они и остају живи све до судњег дана будући да им се тела већ обеструлежише и посташе непропадљива. На тај начин беше одозго од Бога и већ од почетка прасликован догмат о васкрсењу, а откако смрт уђе у природу, за читаво време се и даље напоредо с њом распростираше и овај догмат — и то, мислим, с разлогом, и ради свеколиких користи. А сво њих: да не бисмо из очаја због неизвесности у погледу оног живота отпали од добра и врлине, препуштајући се насладама, и да нам с друге стране не би дотужиле патње што нам падоше у део заједно са земаљским животом, него да бисмо, напротив, знали да нас очекује један други, бољи свршетак, и да се наше стање у овоме животу може упоредити са вежбалиштем, подвизалиштем, и са светковином неког насеља у туђини, па да бисмо, знајући све то, одважно гледали у будућност и, колико нам је могуће, носили се са садашњошћу. Јер, тамо ћемо задобити венце, обогатити се непотрошивим богатством и живети безбедно.

Рекосмо о овој ствари колико нам је време допустило. А Бог, Који нас је саздао ради будућих добара и уживања у посматрању Њега, Који је све и сва, од почетка до краја, нас ради устројио, нека нам подари и јасније, извесније и поузданије познавање тајне, да сами од себе и драговољно имамо веру, те да не потребујемо спољашњих доказа да би нам се објавила истина! Јер Њему приличи свака слава, част и поклоњење, сада и увек и кроз све векове. АМИН.

С грчког: јеромонах ИРИНЕЈ (Бүловић)

Summary

St. Mark of Ephesus

ON RESURRECTION

St. Mark, Metropolitan of Ephesus, is chiefly known for his strict defense of Orthodoxy at the Ferrara-Florence Council (1438—1439), convened for the sake of Orthodox-Roman-Catholic Union. Just this »spectacular« and heroic role of the Saint at the Council has absorbed the attention of some scholars away of his theology, so that the depth and swing of his theological thought has remained unnoticed and has been inadequately evaluated and studied.

The present article by St. Mark was discovered and published in Athens by an eminent Russian theologian, Archpriest Alexander Schmemmann, just twenty years ago. It is apologetic in nature, as the Saint wanted, philosophically and theologically, to justify the Church dogma of resurrection of the body against the attacks of some contemporary intellectuals, who tried to re-animate the dead gods from the Olymp and the dead systems of the ancient Greek philosophers

In this small sermon one can find some clues to an Orthodox, patristic anthropology. There is no trace of a Manichean attitude towards the body. Moreover, it is pointed out that the Lord Christ has saved, resurrected and consecrated the whole of Man. Both God and Man want an integral unity of God with Man and Man with God. This has been fully realized in the God-Man Jesus Christ. Without Christ's Resurrection there is no Man's resurrection, but without the Resurrection and the Victory over Death — everything would be nonsense, dull, horried and full of despair.